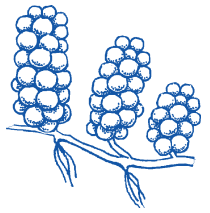
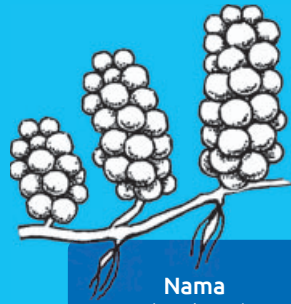

Veika draudrau e waitui ka rawa ni lau kana

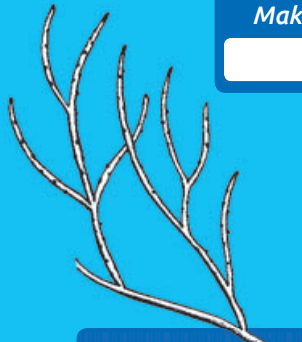
Makosoī, Lecau

Nama
(*Caulerpa*)

Maidenhair
(*Hypnea*)

Na co iloilo
(*Gracilaria*)

Halimeda

Eucheuma

Na co ca e tauvuloni
(*Padina*)

Na delana vakavotona
(*Turbinaria*)

Na veimataqali lumi kei na vanua era bula voli kina

E sivia e 500 na veimataqali lumi e na waitui ni veianuyanu e na Pasifika ka rauta beka ni 20 na pasede ni kena veimataqali oqo e vakayagataki me kakana. E vica wale ga e tukuni tiko eke ka tiko na kena ivakamacala¹ matailalai e na valenivolavola ni SPC (www.spc.int).

Na lumi e dau vakayagataki e na veigauna sa oti me keda kakana vata kei ira na manumanu susugi, me wainimate, ka vakaibulabula ni qele tale ga. O ira kece e vakaraitaki toka qori e cake – ka vakavo ga kina na (lime-encrusted *Halimeda*) ka dua na itavi bibi e vakayacora tiko sa I koya na kena buli na nuku ni matasawa – era vakayagataki me ra kakana se saluwaki ni kakana. Na nama, na co Iloilo, kei na co draudrau eratou vakayagataki vakalevu me kakana ka vaka tale ga kina eso na mataqali kau kaukauwa eso me vaka na (*Sargassum*) kei na co tauvuloni e vakayagataki e na ti kei na suvu.

Eso na mataqali lumi era vakawa taki mai e na Pasifika. E rua na kena mataqali (*Eucheuma* kei na *Kappaphycus*) erau teivaki e na veivanua eso ka rau vakayagataki e na kena caka na wainimate ni bati kei na ice cream. E dua tale na kena mataqali, na lumi damudamu (*Hypnea musciformis*) e a vakawa taki mai Hawaii e na 1974 ka sa roboti Hawaii taucoko. Eso tale na mataqali lumi era tiko ka rawa ni ra teivaki tale ga.

Na veivanua era susu kina kei na nodra i kanakana

Vakavo ga e dua na mataqali lumi (na *Eucheuma*), na veimataqali lumi ka ra vakaraitaki toka qori e cake era bula ka robota na veianuyanu kece e na Pasifika. Eso me vaka, na lumi draudrau kei na lumi Iloilo, era kune e na daku ni cakau kei na mataqali lumi me vaka na nama, era tubu vinaka e na veivanua ka levu cake kina na veikuiyaki ni wai.

O ira na lumi era duatani toka ni ra rawata na kedra mai na waitui e vakavolivoliti ira, ia na veikau e dela ni vanua era rawata na kedra mai qele ka sala muria mai na wakatu ni kau. Eso na lumi (*Sargassum*) era tubu totolo sara kevaka sa levu na kedra e veimatasawa, vakalevu ga e na gauna ni draki suasua, ka ra vakamatea na lase. Oqo e dua na leqa dina baleti ira na manumanu e waitui ka ra dau kana lumi (gasagasau, vivili drokadroka, kei na nuqa) sa ra qolivi vakasivia.

Na nodra vakawa kei na i vakarau ni nodra bula

Na nodra vakaluveni na lumi e duidui mai na kedra dui veimataqali ka levu na gauna e dau dredre sara toka.

Na vakaluveni se vakawataki ni lumi e rawarawa duadua me kilai (e vakatokai na vakaluveni ka sega kina na veiyacovi) na taba ni lumi era kamusu sa ra laki tubu tale. Eso na tabadra era kamusu e na gauna ni cagilaba ka ra ciri yani vakabalavu ni bera ni ra takasa ka ra tubu tale. O ira kece na ka draudrau oqo era vaka na ivakatakarakara – a ya, era na tautauvata kei na taba ni lumi yadudua kei na tabana qase.

E rawa tale ga me ra vakaluveni na lumi ni sa yaco oti na nodra vakawa. Na lumi tagane kei na lumi yalewa era biuta mai na yaloka kei na wai ki waitui. Ni ra sa veiwaki oti na yaloka oqori kei na wai era tubu tale me ra lumi vou.

Na lumi e rawa ni ra tubu totolo – kevaka e vinaka na draki kei na veika tale eso me vaka na moli ni waitui era tubu e rauta e 2 na cm dua na siga. Eso tale na lumi era tubu vakayabaki ka ra mate ni bera ni oti e dua na yabaki; eso tale e rawa ni ra bula tu me rauta e tini na yabaki.

Na i vakarau ni veiqaravi kei na veika ka rawa ni vakayacori

E sega ni vakalawataki na yalani ni veika e baleta na lumi e na veivanua e na Pasifika ka sa vinaka duadua na kena vakatulewa me biu vakatabakidua ki na veikorokoro dauqoli.

Na veika e rawa ni vakayacori kina na vakatulewa vakoro kei na kena qaravi.

→ Me biu tu ga se teivaki tale na taba ni lumi.

Na mataqali lumi me vaka na nama e rawa ni ra tubu tale mai na tabana ka biu tu e cakau se na veiqakilo e na dua na cakau. E rawa ni vakadreti e na bese se dua na vuli vakoro me vakayacori na teivaki ni lumi vakaoqo. E Viti o ira na marama ka ra canuma na nama tiko era dau canuva ga na kena se ra duri vinaka tu ka ra biu tu ga na kena era davo koto me ra tubu tale.

→ Tauyavutaki na qoli lumi vagauna.

E na dua na iqoliqoli vakoro e rawa ni wasewasei vakalalai ka ra qai qolivi na lumi vagauna ka veitarataravi vakaiwasewase. Kevaka e tolu na iwasewase, dua na kena ivakaraitaki, na canuvi ni lumi e na dua na iwasewase sa rawa ni vakatabui me rua na vula me rawa ni ra tubu tale. Na canuvi ni lumi e rawa ni toso tiko ga e na iwasewase tale e rua e na gauna oqo. Dua na iwasewase e na sogo tu me rua na vula qai qolivi tale.

¹ Irene Novaczek. 2001. *A guide to the common edible and medicinal seaweeds of the Pacific islands. Community Fisheries Training Pacific Series 3A. Supplementary Guide to Seaweeds: Pacific Series 3. USP Marine Studies Programme / SPC Coastal Fisheries Programme.*

Na i vakarau ni qoli

E na veiyanyanu e na Pasifika, na canumi kei na volitaki ni lumi e dau nodra itavi ga na marama ka rawa ni ra veivuke kina na matavuvale kei na lewe ni koro. E na so na vanua, na vanua era canumi se qolivi kina na lumi era dau taukeni vakamatavuvale e na levu na itaba tamata kei na veiqoliqoli oqori e ka vuni.

Baleta ni ra kunei e na vanua mamatia, na lumi sa dua na icoi ni kakana vakamareqeti e na gauna ni draki ca. Na lumi era lailai na kena uro ka levu na veika e gadreva na yagoda era tiko kina.

Na tiki ni itukutuku oqo e vakarautaka na SPC (www.spc.int) ni rau sa veitaratara vata kei na LMMA Network (www.lmmanetwork.org) me vukei ira na na veikoro dauqoli e na kena soli eso na i vakasala ni kena maroroi vinaka na iqoliqoli. Me qai laurai na ivola dusidusi e na kena vakamacalataki na veivosi era vakayagataki e na tiki ni tukutuku oqo. Na veitaba mai vei Joel Orempuller/IRD kei Pierre Laboute/IRD.